

El senyoriu d'Orpí. Impacte de la primera llei abolicionista (1811) sobre les relacions entre senyors i vassalls

La problemàtica entorn del règim senyorial, indiscutiblement un dels elements fonamentals de la nostra història social i econòmica, ha merescut una escassa atenció, i encara les obres fonamentals es refereixen al senyoriu medieval.¹ Quant a la qüestió de l'abolició del règim senyorial, ben estudiada a nivell general espanyol,² en el cas de Catalunya presenta una manca gairebé absoluta de bibliografia.³

Amb aquest estudi pretenem contribuir al coneixement del règim senyorial a Catalunya durant el segle XVIII i la primeria del XIX a través d'un cas concret, el del senyoriu del castell i terme d'Orpí,

1. Eduardo de HINOJOSA: *El Régimen Señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la Edad Media*, Madrid, 1905, 379 pp.; Josep COROLEU i INGLADA, en la seva obra *El feudalismo y la servidumbre de la gleba en Cataluña* (Girona, 1878, 93 pp.), només fa una petita referència en les pàgines finals a la legislació abolicionista. Pierre VILAR ha estat l'únic que ha estudiat extensament el règim senyorial a Catalunya durant l'època moderna (*Catalunya dins l'Espanya moderna*, volum III, Barcelona, 1966, pp. 485-549).

2. Miguel ARTOLA ha publicat les respostes a la «Consulta al País» feta per la Comissió de les Corts de Cadis l'any 1809, les quals contenen abundants referències sobre la situació del règim senyorial en l'etapa final de l'Antic Règim i les crítiques que hom en feia en vigílies de la promulgació de la primera llei abolicionista (*Los orígenes de la España contemporánea*, Madrid, 1959, 2 volums). Amb tot, són les diverses obres de Salvador de Moxó, i especialment *La disolución del régimen señorial en España* (Madrid, 1965, 271 pp.), les que aporten la documentació fonamental sobre el tema.

3. Sobre la situació del règim senyorial a Catalunya en l'etapa final de l'Antic Règim hi ha un estudi de Consuelo RECIO MARCAS (*El régimen señorial: su situación en Cataluña en vísperas de su disolución*, tesina de Llicenciatura presentada l'any 1972 a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, 194 pàgines mecanografiades), que aporta documentació de tipus general.

del qual posseïm una documentació gairebé completa, des dels seus inicis en el segle XIII fins a la seva dissolució a mitjan segle XIX. D'aquesta documentació cal destacar, per la seva singularitat, la que fa referència als efectes de la legislació abolicionista dictada per les Corts de Cadis sobre les relacions entre senyors i vassalls, ja que si bé les conseqüències del canvi legislatiu han estat estudiades a nivell general, manquen monografies que posin al descobert el seu impacte sobre les relacions quotidianes en el si de cada un dels senyorius.

La documentació utilitzada és bàsicament notarial (Capbreus, Concòrdies, Contractes, Plets, etc.), procedent dels fons notariais de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i de l'Arxiu Notarial d'Igualada. Amb tot, cal dir que la seva utilització hauria resultat molt problemàtica si no haguéssim tingut accés a l'arxiu particular dels antics propietaris del domini (el citarem per les sigles A.F.P.), en el qual hem pogut consultar la documentació que fa referència a la possessió del senyoriu per part de la família Padró d'Igualada i als seus antecedents històrics i jurídics fins al moment de la seva compra.⁴ Hem d'agrair a la senyora Maria Lluïsa Marimon i Padró, vídua Castelló, les facilitats que ens ha donat per a la consulta d'aquest arxiu.

Situació geogràfica i distribució de conreus del senyoriu d'Orpí

El senyoriu del castell i terme d'Orpí estava situat a uns 20 quilòmetres d'Igualada en direcció Sud. Els seus límits coincidien amb els de l'actual terme d'Orpí, el qual té una superfície de 1.522 hectàrees. Està travessat d'Est a Oest per la riera de Carme.

L'any 1707, la distribució dels conreus del senyoriu era la següent:

Conreu	Nombre de jornals	%
cereals	404	46'22
vinya	84	9'61

4. Hem d'advertir que aquest arxiu sofrí una greu destrucció l'any 1936, i conté solament la documentació que pogué ésser salvada de la crema del casal familiar dels Marimon-Padró d'Esparraguera, documentació que, segons el parer dels actuals propietaris, constitueix una mínima part dels fons que es conservaven abans de la destrucció.

horta	13'25	1'51
bosc	93'50	10'69
erm	99	11'32
oliveres	23'50	2'68
no consta	156'75	17'93

En total, 874 jornals de terra, repartits entre 17 propietaris, dels quals quatre acaparaven gairebé la meitat dels jornals existents, i qualitativament la terra més bona, al costat de la riera. Eren Isidre Alemany del Mas Ros, amb 100 jornals; Josep Borràs, amb 103 jornals; Jaume Claramunt de Puigdendela, amb 106 jornals; i Francesc Bou de Puigdendela, amb 131 jornals.⁵

Els antecedents del senyoriu abans de la compra per part de la família Serrals d'Igualada

El senyoriu d'Orpí formava part de la Baronia de la Conca d'Òdena, domini senyorial dels Ducs de Cardona. Ignorem el moment exacte en què els Cardona es despregueren de la possessió del «mixte imperi» sobre aquest territori. Amb tot, hem de suposar que aquesta alienació fou feta en diverses etapes i a persones diferents, ja que les primeres notícies sobre el domini d'Orpí ens parlen de tres Carlanies, que pertanyien a propietaris diferents. La Carlania Major fou venuda l'any 1280 per Pere de Cervera a Arnau Tort, i era part en alou del venedor i part en feu de Ramon Folch de Cardona. La segona Carlania, dita de Montfalcó, fou venuda l'any 1376 per Arnau de Montfalcó a Berenguer Sellent, amb el mateix règim que l'anterior. La tercera Carlania, dita d'Albert d'Orpí, fou venuda l'any 147 per Melcior Çapera a Bernat de Sellent.⁶

La família Sellent, per via matrimonial, havia aconseguit, l'any 1423, fer-se també amb el domini de la Carlania Major, a través del casament de Berenguer de Sellent amb Jolant Tort, descendent d'Arnau Tort;⁷ amb la qual cosa el fill d'aquest matrimoni, Bernat de

5. A.C.A. *Protocolos Notariales d'Igualada*. Reg. 790. Not. Bartomeu Costa. Capbreu d'Orpí, fols. 1-82v. *passim*. Iniciat el 23 de gener de 1707.

6. A.F.P. *Docs. núms. 104-105*, s. a.

7. Id. *Docs. núms. 31-32*, s. a.

Sellent, després de la compra de la Carlania d'Albert d'Orpí, culminà el procés d'unificació de les tres carlanies en la mà d'un sol propietari, fet que donarà lloc al naixement del senyoriu d'Orpí pròpiament dit. El domini restà unificat, i fou transmès per via de successius heretaments, fins l'any 1677 en què la família Ortal, de Saragossa, descendent dels Sellent, el vengué a Joan Serrals,⁸ pare d'Igualada, les dues filles del qual casaren amb membres de la família Padró d'Igualada. Joan de Padró i Serrals, fill d'un d'aquests matrimonis, quedarà com a propietari del senyoriu una vegada mort Joan Serrals, i el transmetrà als seus descendents fins a la seva dissolució.⁹

La naturalesa jurídica i econòmica del senyoriu

La naturalesa jurídica del senyoriu es desprèn de la concòrdia pactada entre Ramon Folch de Cardona, com a propietari de la Baronia de la Conca d'Òdena, de la qual el terme d'Orpí era una part, i Ramon Tort, com a propietari de la Carlania Major, el dia 12 de les calendes de novembre de 1312. Ramon Folch de Cardona quedava com a posseïdor del «mer imperi» i cedia a Ramon Tort la percepció de les diverses rendes i drets de senyoriu, així com el dret d'administrar justícia en primera instància, excepte en les causes criminals i d'efusió de sang, patrimoni dels Ducs de Cardona, els quals també es reservaven la imposició de penes corporals i d'exili perpetu. Tots els habitants del terme d'Orpí quedaven com a *homes propis, solius i afocats* del senyor subaltern, al qual havien de retre homenatge de fidelitat i propietat, segons els Usatges de Barcelona i les Constitucions Generals de Catalunya.¹⁰

En concret, les prestacions a què estaven obligats els pagesos del terme es resumien en el delme de carnalatge (que comprenia la llana, els anyells, cabrits, polls, porcells i formatge), el delme de

8. Id., *ibídem*.

9. L'entroncament entre les famílies Serrals i Padró, i l'evolució posterior d'aquesta darrera, l'hem estudiada en *Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'Antic Règim (Els Padró d'Igualada, 1642-1862)* (inèdit).

10. A.C.A. *Protocolos Notariales d'Igualada*. Reg. 790, citat, fols. 1v.-2v.

tots els fruits, la tasca, solament sobre alguns propietaris, en el cas d'un dels pagesos la setena part del pa, vi i aglans, i en general el dret al lluïisme sobre totes les transaccions de les terres i cases del terme, incloent-hi també els heretaments que no fossin per línia directa de pares a fills.¹¹

Quant a les prestacions fixes, de caràcter anual, el seu volum total era el següent:

Forment: 18 quarteres, 10 quartans.

Ordi: 11 quarteres.

Civada: 257 quarteres.

Espelta: 6 quartans.

Gallines: 44.

Pollastres: 1.

Capons: 2.

En metàl·lic: 22 lliures, 5 sous i 9 diners.

A part de tot això, la majoria dels pagesos estaven obligats a diverses prestacions personals: jova, tragí i batuda. Moltes d'aquestes prestacions, però, devien haver estat reduïdes a un cens fix anual. En molts casos aquesta commutació ja està especificada al mateix capbreu. Amb la documentació de què disposem és impossible establir cap càlcul sobre el valor global de les prestacions econòmiques derivades del senyoriu. El capbreu solament quantifica els censos fixos, la part menys important, i entre l'abundant documentació sobre el senyoriu conservada a l'arxiu de la família Padró, no hi ha cap llevador ni document semblant que ens permeti valorar la quantitat cobrada per delmes. De manera indicativa, l'evolució dels arrendaments dels drets senyorials ens permet avaluar la suma global dels beneficis obtinguts per la família Padró del senyoriu d'Orpí:

Any de l'arrendament	Valor anual
1773	525 lliures
1793	1.115 »
1796	1.420 »

11. A.F.P. doc. núm. 498, s. a.

1814	850 lliures
1817	900 »

Indubtablement quantitats importants, a les quals cal afegir, encara, el valor dels lluïsmes, que ens tots els casos se'ls reservava el propietari per a cobrar-los directament.

La compra del senyoriu per Joan Serrals

Desconeixem les circumstàncies concretes que envoltaren l'operació de canvi de propietari sobre el senyoriu d'Orpí. Amb tot, tenim elements per endevinar-ne els contorns. Possiblement l'operació s'hagi d'incloure en el fenomen bastant generalitzat de canvi de mans dels senyorius jurisdiccionals, de l'antiga classe militar a la burgesia comerciant, menestrals, hisendats, etc., que caracteritza bona part de l'època moderna.¹²

D'ésser així, quedaria clara la motivació de la venda per part de la família Ortal: la necessitat de diners en metàl·lic. Quant als motius del comprador, cal considerar-los, també, com eminentment econòmics, atenent més als beneficis immediats que havien de derivar-se de les rendes senyorials que a les connotacions de prestigi social que portava aparellada la possessió del senyoriu. La mateixa biografia del comprador ens ofereix abundants indicis per a suposar-ho.

Joan Serrals era un paraire i gran hisendat d'Igualada, un dels individus més destacats dintre del seu gremi,¹³ i estava en possessió d'una de les principals fortunes d'Igualada de finals del segle XVII.¹⁴ En contrast amb això, la seva actuació en els afers de la localitat

12. VILAR: *Catalunya...*, ob cit., vol. III, p. 499.

13. Gabriel CASTELLÀ RAICH: *El gremio de «Paraires» de Igualada y sus relaciones con la casa Codina «Molí Nou»*, Sabadell, 1945, pp. 33-34.

14. El patrimoni de Joan Serrals ens és conegut a través de l'inventari *post-obitum* de Joan de Padró i Serrals, el qual fa constar que la seva fortuna la posseïx «en virtut del heretament que feu lo q^o Sr. Joan Serrals» (A.N.I. Not. *Josep Matheu. Testaments 1739-1756*, fol. 229). Joan de Padró i Serrals, hereu de Joan Serrals, era el primer contribuent en els anys posterior a 1714. (*Arx. Municipal d'Igualada. Lligall núm. 1, «Cadastres de 1714 a 1719»*.)

s'havia caracteritzat per un total abstencionisme respecte a la cosa pública, tot i que per la seva situació econòmica podia aspirar a jugar un paper dirigent dintre del municipi. Aquest és un dels factors que ens fa descartar una motivació immediata de lluïment i prestigi en la compra del senyoriu d'Orpí.

D'altra banda, la seva trajectòria econòmica a la darrereria del segle XVII està caracteritzada per una clara tendència a diversificar les inversions, i la mateixa complexitat de l'operació de compra ve a confirmar aquests objectius.

Efectivament, els tractes entre la família Ortal i Joan Serrals no quedaren reduïts a la venda del senyoriu d'Orpí, sinó que comprenien també la venda de dos censals, de preu nominal 250 i 70 lliures respectivament,¹⁵ i d'un altre domini menor, la Carlania de les Corts de Sellent, contigu al senyoriu d'Orpí per la banda de l'Est, dins els termes de la Pobla de Claramun, Carme i Vilanova del Camí,¹⁶ els quals, fins a l'any 1727, formaven una sola rodalia.¹⁷ Per a la compra del senyoriu, feta l'any 1677, Joan Serrals hagué de pagar 9.500 lliures, part en metàl·lic i part en lletres de canvi.¹⁸ Encara que per les seves dimensions i per les rendes senyorials que reportava al seu propietari el domini d'Orpí hagi d'ésser considerat com a relativament poc important en el conjunt senyorial català,¹⁹ hem de concloure, atenent als rèdits que la família Serrals i Padró en fruï durant més de 150 anys, que la inversió de 9.500 lliures feta pel paraire Joan Serrals l'any 1677 representà una operació econòmica molt reeixida.

Les dificultats per fer efectiva la possessió del senyoriu per part de la família Padró i Serrals

La possessió del senyoriu d'Orpí per part de la família Padró, si

15. A.F.P. Doc. núm. 80, s. a.

16. A.C.A. *Protocolos Notariales d'Igualada*. Reg. 321. Not. Bartomeu Costa. Capbreu de la Carlania de les Corts de Sellent, fol. 3v. No hem pogut precisar els límits exactes d'aquesta Carlania.

17. Cels GOMIS: *Província de Barcelona*, «Geografia General de Catalunya», dirigida per Francesc CARRERAS CANDI. Barcelona, s. a., pp. 221-222.

18. A.F.P. Docs. núms. 104-105 i 122, s. a.

19. VILAR: *Catalunya...*, ob. cit., vol. III, p. 504.

bé legalment quedà establerta l'any 1677 en el moment de la compra per Joan Serrals, comportà serioses dificultats per fer-la efectiva, i encara, posteriorment, donà lloc a innumbrables plets amb els pagesos, que repetidament intentaven fer-se escàpols a les prestacions senyoriales.

En primer lloc hem de tenir en compte que el senyoriu d'Orpí estava sotmès a uns vincles precisos de dependència respecte a la Baronia de la Conca d'Òdena, propietat dels Ducs de Cardona, i com és natural, immediatament després de la venda els Cardona reivindicaren la percepció del lluïisme corresponent, per un valor total de 1.130 lliures.²⁰ A aquesta exigència hi oposà la família Padró el resultat d'una concòrdia pactada l'any 1269 entre Raimon de Cardona i Berenguer Tort, per la qual el primer renunciava a qualsevol percepció sobre el senyoriu d'Orpí, incloent-hi els lluïsmes sobre les vendes total o parcial del senyoriu.²¹

No disposem de documentació que ens permeti endevinar com es resolgué finalment la qüestió, encara que en un o altre sentit la resolució degué ésser ràpida, ja que l'any 1678 els Ducs de Cardona aprovaren la venda, deixant, això sí, «salvos e ilesos nuestros derechos, pertenecientes y a nuestros sucesores sin que pueda pararnos algún perjuicio aora ni en ningún tiempo esta aprobación».²²

Encara no havia passat mig any, però, quan els Cardona consideraren lesionats els seus dres pels intents de la família Padró de capbrevar els pagesos d'Orpí, capbrevació que es Cardona volien que fos feta en el seu nom i en els seus propis llibres de capbreus.²³

20. A.F.P. *Docs. núms. 104-105*, s. a. El valor dels lluïsmes el calculaven separatament per a les tres carlanies: 1.365 lliures per la meitat del preu de la Carlania Major; 434 lliures per la meitat del preu de la Carlania segona i 1.965 lliures per la meitat de la tercera. Sobre la suma total, 3.766 ll. 17 s. 9 d., els Cardona reivindicaven la percepció del terç, ço és 1.130 lliures.

21. *Id. Doc. núm. 29*. El fragment fonamental de la concòrdia diu així: «Iiabeatis teneatis franche, libere, et secure in pace et quiete Vos et Vestris inperpetuum sine omni onere servitutis etiam possitis praedicta dimittere dare vendere et alienare et facere omnen Vestram, Vestrorumque Voluntatem perpetuo sine omni impedimento Nostri, et Nostrorum, et sine tertio et laudemio quae in praedictis non retinemus, si forte praedicta Volueritis Vendere vel etiam stabilire in totum vel in parte».

22. *Id. Doc. núm. 123*, 16 octubre 1678.

23. *Id. Doc. núm. 129*, 11 febrer 1679.

Aquest fet, aparentment insignificant, donà lloc a un conflicte de llarga durada entre la família Padró, per una banda, i els Ducs de Cardona i els pagesos d'Orpí per l'altra, els quals feren front comú per evitar la capbreuació a mans dels Padró, situació que culminà amb la incoació d'un plet l'any 1691. Els greuges de la família Padró eren expressats en els següents termes:

«No obstant que esta part de Joan Padró i Serrals [...] és Senyor y Possessor seu quasi del Castell y terme de Orpí, Bisbat de Barcelona, per sos serts y lligítims títols en força dels quals exercex en dit Castell lloch y terme de Orpí la jurisdicció Civil eo mixte Imperi y que en virtud de dits títols té dret de Capbrebar als habitants y terratinents de dit terme de Orpí, ab tot nos dupta per part del molt Ilustre Duch de Cardona eo de sos ministres y per part de la Universitat y particulars dels sobre referit lloch y terme de Orpí jactarse de voler impedir a dita part lo cabrebar als dits particulars y terratinents de dit lloch y terme sens causa ni raó alguna saltim que lligítima sia, lo que és en gran dany y periudici dels Drets y Jurisdicció de la dita esta part.»²⁴

L'arrel d'aquesta aliança en contra de la família Padró per part dels pagesos i els Ducs de Cardona apareix molt clara. Els pagesos d'Orpí preferien, indubtablement, que la jurisdicció fos exercida pels Cardona, que vivien a Madrid i calia suposar que es desinteressarien progressivament d'un domini petit i allunyat, que tenir per senyors uns individus com els Padró, habitants d'Igualada, que per la seva proximitat calia suposar que estarien sempre a l'aguait sobre el terreny per defensar els seus interessos i que pretendrien exigir rigorosament que els seus drets fossin respectats. Per als Cardona, emparant-se en el conflicte suscitat, es tractava d'intentar reassumir la part de jurisdicció que havien alienat feia cinc-cents anys. Altrament, aquesta mateixa situació ja s'havia donat altres vegades en el mateix senyoriu, en canviar de propietari per via d'heretament i voler capbreuar novament els pagesos. El problema queda molt ben expressat en una carta del procurador de Miquel de l'Orde i Sellent als Ducs de Cardona, de l'any 1522:

24. Id. *Doc. núm.* 132, 14 novembre 1691.

«Aquestes jurisdiccions mixtes causan molts plets y qüestions entre los Senyors Directes y los feudaters y com los poblats en los castells y termes, tenint semblants jurisdiccions, desigen libertats, tos temps treballen en occórrer als Senyors Supremos de casos no tocants a la jurisdicció dells, y assò ab ànimo deliberat de posar disenció entre dits senyors supremos y útils.»²⁵

El plet sobre la capbrevació s'allargà durant deu anys, i tot i que finalment el veredict, dictat l'any 1701, fou favorable a la família Padró i condemnatori dels Ducs de Cardona a permetre la capbrevació, i dels pagesos a ésser capbrevats,²⁶ els Cardona impugnaren la sentència²⁷ i la capbrevació hagué de demorar-se encara fins a l'any 1707; en què, finalment, la família Padró pogué portar-la a terme.²⁸

Havien passat trenta anys des del moment de la compra fins a la primera capbrevació, durant els quals la família Padró es veié privada de qualsevol benefici sobre el senyoriu. Les dificultats per a l'administració plena del domini, però, no havien acabat encara. Tan aviat com el plet amb els Cardona quedà resolt favorablement, un tal Jaume Pons i Massaguer reivindicà el reconeixement de certs drets sobre les rendes de senyoriu, derivats d'una part de jurisdicció que allegava posseir sobre una de les tres carlanies que composaven el domini, concretament la que havia pertangut a Melcior Çapera.²⁹ Hem de suposar que aquesta reivindicació estava recolzada en forts arguments legals, ja que sense acudir als tribunals, en el capbreu hom reconeix a Jaume Pons el dret a un terç dels delmes de carnalatge i de tots els fruits sobre totes les propietats del senyoriu.³⁰

25. Id. *Docs. núms. 18-20*, s. a., circa 1522.

26. Id. *Docs. núms. 164-175*. «Transsumpto de dos sentencies, y una provisió fetas en la causa que aportava en la Real Audiencia lo mag^{ch} Joan de Padró y Serrals Ciutada Honrat de Barcelona, señor del Castell, lloch y terme de Orpí, contra la Universitat de dit lloch y altres, a relació del Noble Señor Don Pedro de Amigant, notari de la dita causa, Esteve Galceran, escrivà de manamen per la Sacra y Catholica Mag^t de Nostre Rey (que Deu guart).» 28 juny 1701.

27. Id. *Doc. núm. 232*, s. a.

28. A.C.A. *Protocolos Notariales d'Igualada. Reg. 790, Capbreu d'Orpí...*, citat, fols. 1-82., 23 gener de 1707.

29. A.F.P. *Doc. núm. 475*, s. a.

30. A.C.A. *Protocolos Notariales d'Igualada. Reg. 790, Capbreu d'Orpí...*, citat, fols. 13v.-82v.

Evolució durant el segle XVIII

Una vegada superades aquestes complicacions per fer efectiva la possessió del domini, durant tot el segle XVIII hem pogut documentar indicis sobre diverses situacions conflictives amb els pagesos del terme, però aquestes dificultats eren ja les pròpies del règim senyorial de l'època.

L'any 1740 hem trobat referències sobre una nova sentència condemnatòria dels pagesos d'Orpí a deixar-se capbrevar les terres, la qual cosa denota l'existència d'un nou plet sobre la possessió del senyoriu.⁸¹ Novament, l'any 1771, degueren sorgir dificultats, ja que tots els pagesos d'Orpí nomenen procuradors davant dels tribunals a Ramon Feliu, causídic d'Igualada, i al Dr. Francesc Grau Rubió, causídic de Barcelona;⁸² i aquest mateix any, Miquel Soler de Feixes, pagès d'Orpí, fou condemnat a reconèixer i pagar les prestacions contingudes en els capbreus, a més de les costes del procés, per valor de 5 lliures, 8 sous i 9 diners.⁸³ En els anys 1772, 1778, 1780 i 1786 es portaren a terme noves capbrevacions,⁸⁴ indicatiu clar que els pagesos no cessaven en la seva lluita per escapolir-se del domini senyorial.

Impacte de la primera llei abolicionista sobre el senyoriu d'Orpí

Tots aquests indicis conflictius tindran la seva màxima expressió a la primeria del segle XIX, i això tant per la mateixa progressió natural de les reivindicacions dels pagesos, com per les convulsions polítiques de l'època, de les quals precisament havia de sorgir el

31. Aquestes referències són molt imprecises i indirectes, i tot i que en coneixem la data exacta, el 28 d'octubre de 1740, i el notari, Vicens Cots, en els seus manuals no hi hem pogut trobar la sentència ni cap document que ens permeti valorar el problema suscitat.

32. A.N.I. Not. Josep Antoni Mateu. Man. 1781, s. f., 28 juliol.

33. A.F.P. Doc. núm. 473, 13 novembre 1771.

34. A.N.I. Not. Francesc Melcion. Man. 1772, fols. 241-242, 25 juny; Man. 1778, fols. 75-77, 10 març. Not. Josep Antoni Mateu. Man. 1780, s. f., 31 octubre; Man. 1786, s. f., 28 febrer. En tots els casos es tracta de poders per a capbrevar o de nomenaments de jutges de capbrevació.

principal suport legal de les aspiracions d'alliberament de les càrregues senyoriales sobre els camperols: la llei d'abolició dels senyorijs de les Corts de Cadis.

Des dels primers anys del segle la percepció regular de les rendes de senyoriu esdevingué cada cop més problemàtica, en part segurament com a expressió de la crisi econòmica general, i les citacions i requeriments dels pagesos davant dels tribunals es fan més freqüents, i des de l'inici de la guerra del francès les dificultats es feren extensives als nomenaments d'autoritats d'Orpí. Concretament, l'any 1809, es produïren diverses irregularitats en l'elecció del càrrec de Síndic Procurador, per la qual cosa Antoni Marià de Padró acudí a la Junta Superior del Principat i aconseguí que els Regidors d'Orpí fossin condemnats per les irregularitats comeses a pagar una multa de 5 lliures cadascun, a més de les costes del judici, per valor de 24 lliures.³⁵

Era, però, una de les darreres escaramusses en el terreny del nomenamen de les autoritats del domini, ja que l'últim nomenament de batlle d'Orpí fet per la família Padró fou l'any 1810,³⁶ i a partir d'aquell moment la seva jurisdicció degué quedar anul·lada pel decret d'abolició dels senyorijs de les Corts, de 1811, l'única legislació, precisament, que continuà en vigor després de la restauració de Ferran VII l'any 1814.³⁷

Aquesta manca de derogació explícita per part de la monarquia no fou pas accidental —un oblit legal de forma—, sinó que la qüestió fou estudiada pel Consell de Castella en ple, el qual es pronuncià per la subsistència de la normativa gaditana amb poques modificacions, en espera d'un examen general de tots els problemes referents al règim senyorial, i, encara, quan tres anys més tard es portà a terme aquest informe, hom coincidí en la conveniència de considerar abolides les jurisdiccions senyoriales.³⁸

Amb tot, més que seguir les vicissituds de la legislació sobre el tema, suficientment estudiades per Moxó, ens interessa aquí

35. A.C.A. *Junta Superior*, Caixa núm. 41, s. a.

36. A.F.P. «*Nomenaments de Batlles d'Orpí*».

37. Moxó: *La disolución...*, ob. cit., p. 82.

38. Id., *ibidem*, pp. 82-83.

conèixer quins foren els efectes d'aquesta ambigüitat legal de fet, ja que no de dret, sobre el tramet de relacions socials i econòmiques concretes dels senyorius.

Una primera conseqüència d'aquesta contradictòria situació legal fou l'agudització dels conflictes entre senyors i vassalls, conflictes que no havien fet sinó augmentar des de finals del segle XVIII, amb l'agreujament, en aquestes circumstàncies, que tant els senyors com els vassalls comptaven tenir la força de la llei al seu costat. En general, la reacció antinobiliària, aguditzada durant els anys de la lluita contra els francesos, reprenia ara la seva força, no solament amb la negativa dels pagesos a pagar les rendes i prestacions senyorials, sinó fins i tot amb una actitud agressiva enfront dels senyors, la qual cosa provocà una immediata reacció d'aquesta en vistes a aconseguir de la monarquia la derogació explícita de la llei de 1811.³⁹

D'aquesta situació conflictiva en tenim un exemple especialment significatiu en el senyoriu d'Orpí. Efectivament, el mes de juliol de 1814, immediatament després de l'ambigua derogació parcial de la legislació de les Corts, tres pagesos d'Orpí, Miquel Borràs, Miquel Soler i Josep Bou de les Oliveres, es negaren a continuar el pagament regular de les prestacions senyorials acostumades, «allegant que les tals prestacions debian cessar y quedar abolidas ab la Cèdula de les Corts Generals».⁴⁰ Podem advertir en aquesta argumentació un reflex exacte de la confusa situació legal existent.

Per la seva banda, Antoni Marià de Padró, en incoar un plet contra aquests pagesos en defensa dels seus interessos, es valgué també de la confusió general sobre el tema en exigir, de forma abusiva, que els inculpats «fossen condemnats al pago de censos y demás prestacions *Patrimoniales* que com a tals Senyors Directes han tingut y sos successors han cobrat de temps immemorial de ells y de sos antepassats».⁴¹ En aquest cas, és l'atribució del títol *patrimonial* al seu senyoriu el que ens interessa destacar, ja que com hem tingut ocasió de veure, aquesta qualificació era totalment impròpia. Del que es tractava, però, per part de la família Padró, era d'adequar la ter-

39. Id., ibídem, p. 81.

40. A.N.I. Not. Josep Mas i Torelló. Man. 1814, fol. 289.

41. Id. ibídem. El subratllat és nostre.

minologia de la seva requisitòria als termes de la polèmica jurídica sobre la titularitat «patrimonial» o «jurisdiccional» dels senyorijs,⁴² optant per qualificar el seu domini de «patrimonial» amb la manifesta intenció de conservar-lo malgrat l'aplicació definitiva, arribat el moment, de les lleis abolicionistes.

Amb tot, més suggeridor encara que aquestes deformacions conceptuals interessades de cada una de les parts, és el desenllaç del litigi, no solament com a exponent de la indefinició general, sinó, encara més, com a demostració que ni els pagesos ni la família Padró tenien cap mena de confiança en sortir guanyadors en el plet que ens ocupa, degut a l'ambigüitat legal existent.

En efecte, per a la conclusió del conflicte hom és decantà per una solució de compromís, en la qual es feia explícitament una declaració de desconfiança respecte a qualsevol ordenament jurídic vigent o que pogués ésser legislat en endavant, preveient, en contrapartida, mecanismes d'avinença particulars adequats a totes i cada una de les hipotètiques sortides polítiques i legals que es poguessin produir sobre la qüestió senyorial, amb la particularitat que aquestes sortides no solament fan previsions sobre l'abolició o conservació del règim senyorial, sinó també sobre la controvertida qüestió de la titularitat «patrimonial» o «jurisdiccional» del senyoriu, avantçant-se així, d'una manera extremadament realista, a les derivacions futures del problema.

En concret, la concòrdia entre els pagesos i la família Padró fou pactada en els següents termes:⁴³

Primer: Els pagesos es comprometen a pagar, amb els respectius endarreriments, tots els «censos, delmes, lluïsmes y demás prestaciones» com des de sempre ho havien fet, amb l'excepció que si «el S^{or} Dⁿ Fernando Séptimo Rey de España (que Déu Guarde) queda restituhit en son trono, [i] si Sa Mag^t confirma, o no hagués revocat ó no revocàs dit Decret [de les Corts], en est cas deurà la casa Padró bonificar-los encontinent tot quant hagien desde la tal orde percibit

42. Moxó: *La disolución...*, ob. cit., p. 55.

43. El text complet del document està inclòs com a apèndix del present estudi.

y quant sie just y equitativ.⁴⁴ Però si lo tal Decret és ja revocat, ó S. Mag^t lo revocàs deuran continuar en pagar com havian fet fins lo dia de la introducció de las causas ells y sos antepasats».

Segon: Si sobre qualsevol dels drets que «han entrat en disputa en las mencionadas causas, ara o en lo succesiu los aparegués que no deuen pagar algun, ô alguns dels dits drets, ab lo pretext que la casa Padró los percivia per títol jurisdiccional i no Patrimonial, en est cas, [...] serà de la obligació de dits Borràs, Soler y Bou, y de Padró, lo elegir y anomenar dos Compromisaris y dos Advocats per cada una de les dos Parts, a costas iguals a fi y efecte que en vista dels documents ministradors per cada una de les Parts, desidesquian y terminian lo asunto amigablement y sense estrèpit de justícias», i en cas de què persistís el desacord, «concedeixen facultat i poders pera elegir y anomenar un tercer que ab sa anuència é intervenció resolguia lo punt indecís, debent estar les Parts a tot lo per ells decidit».

Tercer: Josep Antoni de Padró promet mantenir intacte perpètuament el valor de les prestacions i «contentarse ab lo cobro dels sobredits censos, delmes, lluïsmes, y demás drets dominicals que fins vuy li han correspost».

Quart: Finalment, les dues parts convenen en renunciar a qualsevol litigi o causa futura i es comprometen a cancel·lar i anul·lar tot procediment, «imposantse silenci y callament perpetu en las respectivas pretencions de cada una de las Parts, pues se las donan per finidas y determinadas respectivament».

Tot i la inqüestionable pretensió d'exhaustivitat del document, i els avantatges que en tragueren els pagesos, en el sentit de congelar definitivament, almenys sobre el paper, les apetències del senyor d'augmentar en el futur els seus ingressos amb noves prestacions, aquesta concòrdia, però, no impedí que els pagesos, davant de la continuació de la situació anterior, prosseguissin els seus intents de

44. Aquest pacte, en el moment de l'abolició definitiva del règim senyorial, l'any 1837, quedà sense cap validesa real, ja que en la llei es feia constar expressament que «para evitar toda duda se declare que los pueblos no tienen derecho a reclamar nada de lo que han pagado a los señores territoriales, desde la publicación de la citada Ley de 1823 hasta el día». Moxó: *La disolución...*, ob. cit., p. 149.

deslliurar-se del domini senyorial, ans al contrari, en els anys següents, els plets contra els que es negaven a pagar les prestacions estipulades augmenten considerablement, en especial després del parèntesi del trienni constitucional.

L'any 1819 Santiago Serra, pagès d'Orpí, fou condemnat a pagar a la família Padró diversos lluïsmes de senyoriu endarrerits.⁴⁵ L'any 1826, Miquel Soler, de Feixes, precisament un dels pagesos firmants de la concòrdia de l'any 1814, fou condemnat a pagar 71 lliures, 17 sous i 4 diners corresponents a censos, quíties i delmes de carnalatge vençuts,⁴⁶ i també l'any 1826, Miquel Palau, pagès d'Orpí, és requerit judicialment a pagar 65 lliures, 10 sous i 11 diners per diversos censos endarrerits sobre la seva hisenda.⁴⁷ El darrer plet que hem documentat, l'any 1827, fou contra Joan Bassas, paperer de Carme, el qual fou condemnat a pagar 4 quarteres i 2 quartans de forment, 8 gallines i 25 lliures, també corresponents a prestacions senyorials endarrerides.⁴⁸

Dissolució definitiva del senyoriu

Tot i aquestes mostres de la reacció antisenyorial dels pagesos i de la lluita sorda que cal suposar existia per altres conductes, la possessió del senyoriu d'Orpí per part de la família Padró no solament es perpetuà fins a la definitiva llei abolicionista de 1837,⁴⁹ sinó que el cobrament de les prestacions senyorials sobrepassà de molt aquesta data.

L'evidència d'aquesta realitat la tenim per dos conductes diferents. Per una banda el cobrament dels lluïsmes de senyoriu, el darrer dels quals fou pagat el 14 de setembre de 1845, especificant clarament que es tractava d'una firma «per raó de senyoria»,⁵⁰ i per l'altra el cobrament de les rendes de senyoriu, que arribà fins a

45. A.N.I. Not. *Josep Mas i Torelló. Man. 1819*, fols. 511-514v., 28 maig.

46. Id., ibídem, *Man. 1826*, fol. 253v., 2 de juny.

47. Id., ibídem, fols. 334-334v., 24 juliol.

48. Id., ibídem, *Man. 1827*, fols. 271-272, 12 maig.

49. Moxó: *La disolución...*, ob. cit., p. 148 i ss.

50. A.N.I. Not. *Josep Paris i Castelló. Man. 1845*, fols. 360v.-361v.

l'any 1848, és a dir, onze anys després d'haver estat promulgada la llei abolicionista. Concretament, és d'aquest any la darrera anotació del llibre de censos del Mas Riba dels Clotets del terme d'Orpí.⁵¹

Aquesta pervivència del domini senyorial de la família Padró cal atribuir-la, indubtablement, a les dificultats de discerniment legal entre els senyoriis «patrimonials» i «jurisdiccional», equívoc argument jurídic del qual, com hem vist, la família Padró s'aprestà a servir-se'n des de l'any 1814.

Amb tot, a part d'allargar el cobrament de les rendes de senyoriu durant uns anys emparant-se en la confusió general sobre el tema, la família Padró tenia realment poques possibilitats de reeixir en les seves pretensions de convertir el seu domini sobre Orpí en patrimonial, ja que ben aviat els Cardona-Medinaceli reivindicaren per a ells aquesta qualificació, com a propietaris del «mer imperi» sobre tota la Baronia de la Conca d'Òdena, de la qual el senyoriu d'Orpí era solament una part. L'any 1867 els Medinaceli incoaren un plet en defensa dels seus drets sobre tota la Baronia, el qual fou vist en darrera instància, l'any 1898, pel Tribunal Suprem, i la sentència final resultà contrària a la casa de Medinaceli.⁵²

JOSEP M.ª TORRAS I RIBÉ
Departament d'Història Moderna
Universitat de Barcelona

51. *Llibre per assentar los Censos de Casa Jacinto Riba dels Clotets del Terme de Orpí, 1782*, s. f. La darrera anotació de pagament de censos de senyoriu porta la data de 28 d'agost de 1848. Agraïm a Josep M.ª Llacuna i a Marcellí Vidal, actuals propietaris del Mas Cintet del Terme d'Orpí, el fet d'haver-nos deixat consultar la documentació que posseeixen referent a aquest mas.

52. Sentència reproduïda per Josep RIBA i GABARRÓ: *La Pobla de Claramunt. Evolució econòmico-social d'un municipi de la Comarca d'Igualada*. Barcelona, 1972. Apèndix XVIII, pp. 313-320.

APÈNDIX

(Concòrdia pactada entre Antoni Marià de Padró, senyor d'Orpí, i Miquel Borràs, Miquel Soler i Josep Bou, pagesos del terme, per a resoldre un plet sobre el pagament dels drets senyorials, pagament que entrà en disputa a causa de l'ambigüitat legal sobre la qüestió senyorial derivada de la primera llei abolicionista i de la manca de derogació explícita d'aquesta llei per part de Ferran VII. 2 de juliol de 1814).*

En nom de Déu sia amén. Com se hagués mogut Plet o Causa en lo Tribunal ordinari de la Vila de Igualada, y vuy dia per comisió de la Rl. Aud^a y Sala Civil de est Principat de Cataluña devant lo Alcalde del Lloch de Carme, entre Parts del Sor. Dn. Anton Mariano de Padró, y Dn. Joseph Anton de Padró, Pare y fill residents en la present vila com a Señors Directes del Lloch y terme de Orpí de una, contra Miquel Borràs, Miquel Soler, y Joseph Bou de las Oliveras vehïns y naturals del mateix Lloch de Orpí de Part altre, Actuari Nicolau Vergés Not. y vuy Fran^{co} Raurés axí mateix Not.; Pretenent los dits Pare i fill de Padró, que los expressats Individuos fossen condemnats al pago de censos y demás prestacions Patrimonials que com a tals Señors Directes han tingut y sos sucesors han cobrat de temps immemorial de ells y de sos antepassats, a lo que se oposaren los relatats Borràs, Soler y Bou allegant que las tals prestacions debian cessar y quedar abolidas ab la Cèdula de les Corts Generals, lo que no ha tingut lloch, pues ja may podia perjudicarse la casa de Padró del pocesori immemorial que ha tingut sempre del cobro y percepció de tots los censos y demás drets Dominicals que com a tals Señors Directes del terme de Orpí li competeixen, pues que efectivament queda sentenciat en esta conformitat per lo Alcalde Major de la present Vila de Igualada ab sentència proferida en ditas causas lo dia vint de Novembre pròxim pasat en virtut de comisió de dita Real Sala, y después confirmada per dit Alcalde de Carme també últimament comissionat de la mateixa Rl. Sala ab auto de deu, vint y vint y nou de Mars del present y corrent any. Y atenent que de la prosecució de est Plet se havian de acarrear molts gastos a la una y a la altre de las Parts, han convingut y acordat ab Dn. Joseph Anton de Padró y de Subies com a Hereu y cesionari de dit son pare, en transigir y acordar da la manera següent.

Primerament és convingut y ajustat entre los dits Borràs, Soler y Bou

* A.N.I. Not. Josep Mas i Torelló. Man. 1814. Fols. 289-291. 2 de juliol de 1814.

que del dia present en avant donaran, pagaran y prestaran a la Casa de Padró com a tals Señors Directes sos respective censos, delmes, lluïsmes y demás prestacions en la conformitat y manera que fins a la introducció de las respectivas causas havian acostumat pagar, junt ab los atrasos se està debent, ab la expresa salvedat que si fos lo cas que per alguna orde superior que en lo succesiu se promulgúes sobre la pretenció que han tingut en lo insinuat Plet, que és sobre lo Decret de las extingidas Corts Generals y extraordinàries de sis Agost de mil vuit-cents onse, en lo qual quedan abolits los señorios jurisdiccional, com y també tota prestació axis Real com Personal que dimania de dit títol Jurisdiccional, y com el Sor. Dn. Fernando Séptimo Rey de España (que Déu guarde) queda restituhit en son trono, si Sa Mag^t confirma, o no hagués revocat o no revocàs dit Decret, en est cas deurà la Casa de Padró bonificar-los encontinent tot quant hagien desde la tal orde percibit y tot quant sie just y equitatiu. Però si lo tal Decret és ja revocat, o S. Mag^t lo revocàs, deuran continuar en pagar com havian fet fins lo dia de la introducció de las causas ells y sos antepasats, tot lo que prometen cada un dels otorgants atendre y puntualment cumplir sens dilació ni excusa alguna, ab lo salari de Procurador acostumat, restitució y esmena de tots danys, gastos, y perjudicis; per qual compliment obligant tots sos béns y drets, y los de cada un de ells a solas, mobles e immobles, haguts y per haver. Renunciant com renuncian, esto és, lo dit Josep Bou al benefici de sa menor edat, lesió, facilitat, e ignorància, restitució in integrim demanant; los tres renúncian al Benefici de bon Baró y a son recurs, al de novas constitucions divididoras y cedi-doras, accions y consuetut de Barña, que parla de dos o més que junts y asolats se obligan a qualsevol altre Lley, privilegi, o consuetut que a cada un de ells pogués afavorís, y a la que prohibeix la renúncia general.

Item és pactat y convingut que sobre qualsevols dels actuals censos, delmes y demás drets en què està la Casa de Padró en poció de cobrar dels relatats Borràs, Soler y Bou, y en particular sobre lo que ells han entrat en disputa en las mencionadas causas, ara y en lo succesiu los aparegués que no deuen pagar algun, o alguns dels dits drets, ab lo pretext que la Casa de Padró los percivia per títol Jurisdiccional, y no Patrimonial, en est cas, y quedant sempre salvas a favor de una y altre de las Parts las prevencions que van individuadas en lo capítol antecedent, serà de la obligació de dits Borràs, Soler y Bou, y de Padró lo elegir y anomenar dos compromisaris y dos Advocats per cada una de las dos Parts, a costas iguals a fi y efecte que en vista dels documents ministradors per cada una de las parts, desidesquian y terminian lo asunto amigablement y sense estrèpit de Justícias; ab lo ben entès que si entre ells no mediàs la unió y conformitat sobre algun punt, que no fos fàcil lo decidir-se, concedeixen facultat y poders pera elegir y anomenar un tercer que ab sa anuència e intervenció

resolgian lo punt indecís, debent estar las Parts a tot lo per ells decidit, donant forsa de sentència a lo per ell judicat, baix la pena de cent lliuras que deurà pagar la Part inobedient, imposant-se ab la tal sentència cilenci perpètuu en aquella pretenció, ab lo ben entès que durant la disenció y determinació no puguian suspendre lo pago fins a estar decidit; Y si sobre las indicadas prestacions se expedís per lo Govern algun Decret o determinació, deuran las Parts arreglar-se puntualment a ella. Tot lo que las mateixas Parts prometen respectivament atendre y puntual y exactament cumplir, sens dilació ni excusa alguna, ab lo salari de Procurador acostumat, restitució y esmena de tots danys, gastos y perjudicis; per qual compliment obligan tots sos respectius béns y drets, y los de cada un de ells, mobles e immobles haguts y per haver; Renunciant, esto es, lo dit Jph Bou al Benefici de sa menor edat, y tots renuncian al de bon Baró y a son recurs, al de novas constitucions divididoras y cedidoras, accions y consuetud de Barña que parla de dos ômes que junts y a solas se obligan, a qualsevol altre Lley, benefici, privilegi, o consuetut que en estas cosas pogués afavorir-los y la que prohibeix la renúncia general del dret.

Item ab altre Capítol lo dit Dn. Joseph Anton de Padró, atenent a lo que los sobre anomenats Borràs, Soler y Bou li han sobre promés donar y pagar, conforme sempre li havian acostumat prestar, convé y solemnement promet als mateixos Borràs, Soler y Bou, y a sos respectius successors, contentar-se ab lo cobro dels sobredits Censos, Delmes, Lluïsmes y demás drets Dominicals que fins vuy dia li han correspost. Tot lo que promet atendre, guardar, y puntualment cumplir sens dilació ni excusa alguna ab lo salari de Procurador acostumat, restitució y esmena de tots danys, gastos, y perjudicis; per qual compliment obliga tot sos béns y drets, mobles e immobles, haguts y per haver; Renunciant al Benefici de bon Baró y a son recurs, a qualsevol altres de son favor, y a la que prohibeix la general del dret.

Item és pactat y convingut entre ditas Parts que hagen en lo succesiu de renunciar com ab tenor de la present Concòrdia renuncian la dita litigi o causa, sos mèrits y prosecució, dient e intimant al Actuari que a la sola ostentació de esta Escriptura cancelia y anul·lia tots sos procehiments com si ja may hagués estat comensada; imposant-se cilenci y callament perpetuo en las respectivas pretencions de cada una de las Parts, pues se las donan per finidas y determinadas respectivament. Y las mateixas Parts llohant y aprovant los precedents capítols de esta transacció y concòrdia, y los de cada un de ella, se prometen respectivament no revocar-los baix las mateixas obligacions, clàusulas y renúncias en cada un de ells expresadas a que se refereixen. Quedant advertidas per lo infrit Not. que la present Escriptura se ha de registrar en lo ofici de Hipotecas de esta Vila dins los sis dias que prevé la Pragmática sobre Hipotecas. Y axí ho otorgan y firman en la.

dita Vila de Igualada, Bisbat de Vich, a dos dias del mes de Juliol del any mil vuit-cents catorse. Esent presents per testimonis Fernando Mas y Torelló y Mariano Puigdollers y Cuyner Escrivents en esta Vila residents. Axí ho aprova lo infrit. Not. de mà sua pròpia. Miquel Borràs. Miquel Soler. Joseph Bou. Joseph Anton de Padró. En poder de Joseph Mas y Torelló Not. que dóna fe conèixer dits otorgants, y que se han firmat de sa respectiva mà pròpia. Tomada razón de la present Escritura a fol^a 85 y 86 del registro de oficio de Hipotecas de esta Villa. Igualada quatro de Julio de mil ochocientos y catorce. Josef Mas y Torelló, Escribano.

